

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 10 Jild 4
2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Муҳаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолитдиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jale Özlem, Murodaliev Rakhmonali, Askarov Ollabergan</i> ABOUT ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN TASHKENT REGION (2022)	9-17
<i>Хомиджонова Мафтунахон</i> АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕВЕРО-ЗАПАДНОЙ УСТРУШАНЫ, В ЧАСТНОСТИ БАСЕЙНА ЗААМИНСУ	18-26
<i>Nig'matullayev Ibrohim</i> SHIA JAMOALARINING MUQADDAS JOYLARI VA ZIYORATLARI	27-32
<i>Arslonbekov Nursulton</i> ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLUKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI SAFARI VA UNING NATIJALARI	33-36
<i>Nasirillayeva Nodirabegim</i> ABDULLA NOSIROVNING "TURON" KUTUBXONASIDAGI FAOILAYATI	37-42
<i>Tuyev Fazliddin</i> NAVOIY VILOYATIDA SOG'LIQNI SAQLASH BORASIDA O'ZARO TASHQI HAMKORLIK ALOQALARI	43-47
<i>Davlatova Shoirra</i> TURKISTON SOVET AVTONOMIYASINING E'LON QILINISHI VA O'LKADA BOLSHEVIKLARNING BOSHQARUV TASHKILOTLARI	48-53
<i>Muminov Azizbek</i> TURIZM SOHASIDA EKOLOGIK BILIM VA EKOLOGIK MADANIYATNI YUKSALTIRISH	54-59
<i>Abdullayev Elbek</i> AMIR TEMUR VA MUZAFFARIYLAR DAVLATI O'RTASIDA MUNOSABATLARNI YO'LGA QO'YILISHI	60-63
<i>Turg'unov Sherzod</i> NAMANGAN VILOYATI SANOAT KORXONALARIDA MEHNATKASHLAR UCHUN YARATILGAN SOG'LIKNI SAQLASH, SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH VA MADANIY – MA'RIFIY SOHADAGI SHAROITLAR HAQIDA FIKR MULOHAZALAR	64-71

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Berdaliyeva Muxabbatxon</i> O'ZBEKISTONDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISHNI TARTIBGA SOLISH: IQTISODIY VA HUQUQIY JIHATLARI	72-79
<i>Ergashev Jahongir</i> KICHIK BIZNES FAOLIYATIDA TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHNING NAZARIY JIHATLARI	80-84
<i>Imomov Xolmurod</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	85-90

<i>Атамуродов Шерзод, Самадов Салоҳиддин</i> ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ- УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	91-99
<i>Қодиров Музаффар</i> РАҚОБАТ МУҲИТИДА ТАШКИЛОТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	100-108
<i>Amiriddinova Muslima</i> ANALYSIS OF TOURISM SERVICE TYPE AND GENERAL CATERING TO INCREASE THE TRAFFIC AND TRAFFIC	109-114
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yuldashev Tazabay</i> DARVIN VA MARKS TA'LIMOTI INSON BORLIG'INI OBYEKTIV TUSHUNTIRISHNING XULOSASI SIFATIDA	115-119
<i>Sultanov Og'abek</i> SHARQDA YOSHLAR MAS'ULIYATIGA DOIR FALSAFIY QARASHLAR RIVOJI	120-123
<i>Tursunkulova Shaxnoza</i> HADISLARDA INSONNING GO'ZAL FAZILATLARI XUSUSIDA	124-127
<i>Khushbokov Oybek</i> THE "TEACHER" PHENOMENON IN THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL SPACE OF CULTURE	128-134
<i>Tojaliyev Abduqosim</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING INNOVATSION ISTIQBOLLARI	135-139
<i>Sadullaeva Matluba</i> NUMBER AS THE ESSENCE OF THINGS: PYTHAGOREAN PHILOSOPHY	140-145
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mirzakamolova Maftuna</i> ASSOCIATIV LINGVISTIKA VA UNING XUSUSIYATLARI	146-150
<i>Temirova Hayotxon</i> DIALECT CLASSIFICATION AND PHONETIC CHARACTERISTICS OF UZBEK DIALECTS IN THE SURKHANDARYA REGION	151-155
<i>Surmilova Elena</i> LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF TONGUE TWISTERS: A LITERATURE REVIEW	156-164
<i>Mahmudova Nigoraxon</i> PRAGMALINGVISTIKADA IKKI YO'NALISH	165-169
<i>Ergasheva Gulshan</i> NEMISCHA FRAZEOLOGIZMLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI (INSON INTELLEKTUAL SALOHİYATINI IFODALOVCHI IBORALAR MISOLIDA)	170-174
<i>Masharipova Valentina</i> DIFFICULTIES CLASSIFYING PARALINGUISTIC MEANS IN A LITERARY TEXT	175-182

Ibragimova Gulshan

O'ZBEK SHOIRLARI VA ADIBLARI IJODIDA CHINOR DARAXTI OBRAZI 183-188

12.00.00 – YURIDIK FANLAR*Халиқулов Комолиддин*“COMITAS GENTIUM” ДОКТРИНАСИННИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУД
ҚАРОРЛАРИНИ ТАҲ ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШГА ТАЪСИРИ 189-195*Yakubov Xushnudbek*

TERRORIZMNING KELIB CHIQISH SABAB VA OMILLARI 196-202

*Mutalov Oybek*O'ZBEKISTONDA ELEKTRON SHARTNOMALARNING HUQUQIY TARTIBI:
MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR 203-208*O'razbayev Laziz*DAVLAT BUYURTMASI ASOSIDA YARATILGAN MUALLIFLIK HUQUQI
OBJEKTLARINING HAMDA XIZMAT ASARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 209-214*Arslonqulova Aziza*INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI XALQARO XUSUSIY HUQUQDA TARTIBGA
SOLISH MASALALARI 215-219**13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI***Saidova Kamola*КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ РОЛИ ШКОЛЫ И УНИВЕРСИТЕТА В ВОСПИТАНИИ
ЗАПАДНОЙ МОЛОДЕЖИ 220-225*Jumaniyozova Muhayyo*OLIV TA'LIMDA IJTIMOIV-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHGA
KREATIV YONDASHUVNING ZARURATI 226-232*O'smanova Diloromxon*BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING ADABIY-NUTQIV KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH VA TASHXISLASHNING ASOSIV MEZONLARINI ANIQLASH 233-240*Nasriddinov Dadaxon*OLIV HARBIV TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA
ROBOTOTEKHNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN
AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR 241-250*Fayziyeva Dildora, Rajabova Gulchexra*BO'LAJAK PEDAGOGLARNING MEDIA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI 251-259*Marhabo Sayfulloyevna*BUXORO JADIDLARINING TA'LIM-TARBIYAGA OID ASARLARIDA MILLIV
TARBIYA MUAMMO SIFATIDA 260-267*Юсупов Лутфуллоҳ*

КРЕАТИВ ТАЪЛИМНИ ЖАМИЯТ РАВНАҚИДАГИ АҲАМИЯТИ 268-272

Norboyev Farhod

INNOVATSIYALAR MANBALARI: AKTYOR-TARMOQ NAZARIYASI 273-278

Received: 30 September 2024

Accepted: 5 October 2024

Published: 15 October 2024

Article / Original Paper

THE IMAGE OF THE MAPLE TREE IN THE WORK OF UZBEK POETS AND WRITERS

Ibragimova Gulshan Raimovna,

Bukhara state university

Independent researcher

e-mail: gugusha878787@gmail.com

Abstract. This article explores the artistic interpretation of the image of maple in the works of Uzbek poets and writers. Maple is considered a sacred tree that occupies a special place in the national-cultural, spiritual life of the Uzbek people. The article is devoted to analyzing the patterns of Uzbek poetry and Prose in which the image of maple is used, commenting on the symbolism associated with maple, revealing the distinctive artistic features of this image in Uzbek literature.

Key words: Uzbek literature, Maple, literary image, symbol, art

O'ZBEK SHOIRLARI VA ADIBLARI IJODIDA CHINOR DARAXTI OBRAZI

Ibragimova Gulshan Raimovna,

Buxoro davlat universiteti

Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek shoirlari va adiblari asarlarida chinor obrazining badiiy talqini tadqiq etiladi. Chinor o'zbek xalqining milliy-madaniy, ma'naviy hayotida alohida o'rin tutuvchi muqaddas daraxt sanaladi. Maqola chinor obrazi qo'llanilgan o'zbek she'riyati va nasri namunalarini tahlil qilish, chinorga bog'liq ramziy ma'nolarni sharhlash, bu obrazning o'zbek adabiyotidagi o'ziga xos badiiy xususiyatlarini ochib berishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiyoti, chinor, adabiy obraz, ramz, badiiyat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I10Y2024N28.1>

Kirish. O'zbek xalqining tabiatga munosabati uning turmush tarzi, mentaliteti, qadriyatlar tizimida mujassam bo'lib, bu xususiyat adabiyotda ham yaqqol namoyon bo'ladi. O'zbek adabiyotida arkonu chinor, sarv kabi daraxtlarning keng o'rin tutishi shoir va yozuvchilarning tabiatga yaqinligi, undan ilhom olishi, tabiat unsurlari vositasida o'zining falsafiy-estetik qarashlarini badiiy aks ettirishga intilishi bilan izohlanadi [1, 24-b].

Tabiat unsurlarining xalq og'zaki ijodi va mumtoz adabiyotdagi ramziy-majoziy qo'llanilishi keyingi davr adabiyotiga ham ta'sir ko'rsatdi. O'zbek adabiyotida chinor obrazining faol qo'llanilishi va serqirra xususiyat kasb etishi tabiatga bo'lgan e'tibor va ehtirom samarasi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Zero, chinor o'zbek adabiyotining turli bosqichlarida rang-barang ramziy ma'nolar bilan boyigan, shoirlar chinorga murojaat qilish orqali o'ziga xos badiiy-falsafiy umumlashmalar yasanlar.

Ushbu maqolada adabiyotshunos olimlar tadqiqotlariga tayanib [2; 3; 4], o'zbek shoirlari va nosirlarining chinor obraziga murojaat qilish sabablari, ushbu obrazning asarlardagi o'rni va badiiy xususiyatlari tahlil etiladi.

Maqolada o'zbek adabiyotining mumtoz namunalaridan tortib, XX asr va mustaqillik davri asarlarigacha kuzatilgan chinor obraziga oid misollar qiyosiy o'rganiladi, chinorning milliylik va xalqchillik ramzi sifatidagi talqini tadqiq etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Chinor obrazining o'zbek adabiyotidagi talqinini tadqiq etishda biz bir qator metodlardan foydalandik. Avvalo, mavzuni yoritishda adabiy-tarixiy metodga tayanildi, turli davr ijodkorlarining asarlarida chinor obrazining qo'llanilishi, uning doimiy hamda o'zgaruvchan xususiyatlari kuzatildi. Shuningdek, mavzuni ochib berishda qiyosiy-tipologik metoddan ham foydalanildi, turli ijodkorlar asarlaridagi chinor obrazi qiyosiy tahlil qilindi. Maqola uchun o'zbek adabiyotining eng sara namunalari tanlab olindi, ulardagi chinor obraziga oid parchalar ajratib ko'rsatildi.

Biz asosan Alisher Navoiy, Bobur, Ogahiy, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov kabi ijodkorlar asarlariga murojaat qildik. Ularning she'riyati va nasriy asarlaridan chinorga oid misollar tanlab, qiyosiy tahlil qildik. Bunda asarlarning janri va tarixiy davri e'tiborga olindi. Asar matnini tahlil qilishda adabiy tahlil metodi keng qo'llandi, chinor obrazining matndagi vazifasi, poetik xususiyatlari, ramziy ma'nolari ochib berildi.

Tadqiqot metodologiyasini ishlab chiqishda biz Dilmurod Quronov, Nurboy Jabborov, Umarali Normatov kabi taniqli adabiyotshunos olimlarning ilmiy qarashlariga tayanildi [2; 3; 4]. Ularning o'zbek adabiy tanqidchiligidagi o'rni, metodik tajribalari, chinor obrazi tadqiqiga oid fikrlari maqola uchun metodologik asos bo'ldi.

Shuningdek, maqolani yozishda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti professori B.Karimovning "Adabiyotshunoslik metodologiyasi" o'quv qo'llanmasi [5], shuningdek, professor O.Sharafiddinovning "Ijodni anglash baxti" ilmiy maqolalar to'plami [6] kabi ishonchli manbalardan ham foydalanildi.

Adabiyotlar tahlili. Chinor obrazining o'zbek adabiyotidagi talqini masalasi adabiyotshunoslikda bir qator tadqiqotlarda o'z ifodasini topgan. Xususan, B.Sarimsaqovning "O'zbek marosim folklori" [7], I.Hakkulovning "O'zbek ramziy-afsonaviy obrazlari" [8], M.Juraevning "O'zbek xalq lirikasi" [9] kabi fundamental tadqiqotlarida chinor obrazining xalq og'zaki ijodidagi o'rni va xususiyatlari atroflicha yoritilgan.

O'zbek mumtoz adabiyotida chinor obrazi masalasiga oid B.Valixo'jaevning "Mumtoz adabiyotda ramziylik" [10], A.Hayitmetovning "Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari" [11], S.Olimovning "Navoiy o'zining badiiy olami haqida" [12] nomli asarlarida fikr-mulohazalar bildirilgan. Mazkur tadqiqotlarda Navoiy, Bobur, Ogahiy kabi mumtoz ijodkorlar asarlaridagi chinor obrazining badiiy xususiyatlari va ramziy ma'nolari ochib berilgan.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida chinor obrazi talqiniga bag'ishlangan tadqiqotlar orasida D.Yusupovanning "Usmon Azimning she'riyatida tabiat tasviri" [13], S.Ahmedovanning "Abdulla Oripov she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari" [14] nomli ilmiy ishlari diqqatga sazovordir.

Darvoqe, Erkin Vohidovning quyidagi misralari ham xuddi shu fikrni tasdiqlaydi:

"Chinorlar soyasida kamol topgum kelur,

Chinorlar qo'ynida yotgum kelur.

Yurtimni chinorlar aro ko'rgum kelur".

Shoir "chinor" obrazi orqali o'zining yuksaklik, ulug'vorlik, el-yurt dardi bilan yashash kabi olijanob intilishlarini ifodalaydi. Shu tarzda, chinor faqat tabiat unsuri emas, milliy ruhiyat va qadriyatlar bilan bog'liq ramziy obraz sifatida namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, o'zbek adabiyotshunosligida chinor obrazining talqini masalasiga oid salmoqli tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular mazkur mavzuni yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mavzu hanuz to'liq o'z yechimini topgan emas, bu borada yangi ilmiy izlanishlarga ehtiyoj seziladi.

Natijalar va muhokama. O'zbek adabiyotida chinor obrazi qo'llanilishining tarixiy ildizlari xalq og'zaki ijodiga borib taqaladi. Xalq qo'shiqlari, maqollar, topishmoqlarda chinor obrazi keng uchraydi. "Chinor tagida chiroq yonmas", "Chinorning soyasi ko'p, mevasi yo'q", "Chinor uzoq umr ko'rar, odam – ko'p umr ko'rar" kabi xalq maqollarida [7, 45-b] chinorning ayrim xususiyatlari o'z ifodasini topgan. Demak, xalq og'zaki ijodida chinor umr, hayot ramzi sifatida namoyon bo'lgan.

Alisher Navoiy o'z asarlarida chinor obraziga murojaat qilish orqali o'ziga xos falsafiy umumlashmalar yasaydi. Masalan, "Farhod va Shirin" dostonidagi quyidagi misralar bunga yorqin misol bo'la oladi:

*"Qayu bog' ichraki, sarvu chinor,
Demay borinikim, andoq nihor..." [11, 58-b].*

Ya'ni, chinor bu o'rinda yuksaklik, ulug'vorlik ramzi bo'lib kelmoqda. Navoiy inson va tabiat uyg'unligini ta'kidlar ekan, chinorni inson kamolotining muhim omili sifatida talqin qiladi.

Zamonaviy o'zbek she'riyatida ham chinor obrazi faol qo'llanilib, yangicha mazmun kasb etmoqda. Jumladan, Abdulla Oripov "Chinor" she'rida shunday yozadi:

*"Asrlar bo'yi yashnar chinorlar,
Yillar oshib boraver, yillar.
Shoxlarida turnalar qo'nar,
Soyasinda odamlar tinap".*

Shuningdek chinorning umr, doimiylik ramzi ekani quyidagi misralarda yaqqol seziladi:

*"Changalzorda yashaydi chinor,
Umri boqiy, umri beqanor" [14, 112-b].*

Shoir "boqiy" va "beqanor" so'zlarini qo'llash orqali chinorning mangu hayotini, o'lmasligini ta'kidlaydi.

Bu misralarda shoir chinorni xalqning doimiylik, jasorat timsoli sifatida talqin qiladi. Erkin Vohidov esa chinorni yanada keng qamrovda, butun bir yurt, Vatan ramzi darajasiga ko'taradi [15]:

*"Chinorlar ichra Vatanni ko'rdim,
Chinorlar soyasida yayradim.
Bir necha ming yillik tarix -
Shu chinorlar bog'ida aylandim".*

Ko'rinadiki, o'zbek shoirlari chinor obraziga murojaat qilish orqali xalqning orzu-umidlarini, milliy o'zligini teran anglashga intiladi.

Keyingi davr o'zbek nasrida ham chinorning ramziy obraz sifatida qo'llanilishi kuzatiladi. Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" romanida bosh qahramon Dehqonqul chinorni bobosi Jamoliddinga o'xshatadi: "Chinorday novcha, tik qomatli, baquvvat edi bobom" [16, 24-b]. Bu o'rinda chinor insonning ma'naviy go'zalligi, axloqiy yuksakligi ramzi sifatida keltirilgan.

O'zbek she'riyatida chinor ko'pincha ramziy-majoziy planga ko'chadi, ya'ni aniq bir predmetni emas, balki mavhum tushunchalarni ifodalash uchun xizmat qiladi. Yuqoridagi tahlillarimizda ham bu holat yaqqol ko'rindi. Oripov va Vohidov she'rlarida chinor umr, vatan kabi tushunchalar ramziga aylangan. Bu esa lirik asarlardagi chinor bilan bog'liq umumlashma va bir qadar mavhumlikni keltirib chiqaradi. Lirik qahramon o'z kechinmalarini chinor obrazi orqali ifodalaydi, natijada ushbu obraz o'quvchi ongida muayyan assotsiatsiyalar uyg'otadi.

Asqad Muxtorning "Chinor" romani misolida esa chinor obrazining yangicha talqinini ko'rishimiz mumkin. Ushbu asarda chinor ramziy obraz sifatida emas, balki real daraxt sifatida gavdalanadi. Biroq shunday bo'lsa-da, asar syujetida chinor muhim o'rin tutadi [17].

Asarda chinorning aniq tasvirlari berilgan. Masalan, "Chinor shox-shabbasini yozib, osmonni quchoqlab olgan, yer bilan tirik suhbatda, salqin soyasini odamlarga beminnat in'om etadi", - deyiladi romanda. Yoki "Akbarali chinorga suyanganicha, uning qattiq, g'adir-budir

po'stlog'ini silab-siypab o'tirardi", kabi tavsiflar chinorni jonli, real daraxt sifatida gavdalantiradi.

Shu bilan birga, asarda chinor ma'lum ma'noda inson taqdirining ramziy ifodasi hamdir. Chinorning asrlar davomida bu dunyoning ko'p hodisalarini ko'rgani, insonlarning quvonch va iztiroblari guvohiga aylangani uning ramziy sifatlarini ham namoyon etadi. Akbarali hayotidagi fojialarni ham xuddi shu chinor guvohi bo'ladi.

Epik asarlarda, xususan, romanlarda esa chinor ko'proq aniq tasvirlar, muayyan syujet vaziyatlari bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Masalan, Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" romanida chinorning bosh qahramon bobosiga o'xshatilishi bejiz emas. Asar qahramonlari taqdirida chinorning alohida o'rni bor. Chinor soyasida o'tirish, undan meva uzish, atrofida o'ynab-o'sish singari epizodlar personajlar xarakterini to'laqonli ochib berishga xizmat qiladi. Ko'rinadiki, epik asarlardagi chinor obrazi syujetning muhim bo'lagi sifatida gavdalanadi.

Shuningdek, o'zbek folklorida ham chinor o'ziga xos tarzda talqin qilinadi. Xalq og'zaki ijodi namunalari uning ayrim xususiyatlari (masalan, soyasining qalinligi, tanasining mustahkamligi) ko'proq realizmga yaqin holda tasvirlanadi. Shu bilan birga, folkloriy asarlarda ham chinorning ayrim ramziy sifatleri (masalan, uzoq umr ko'rishi, ko'p yillar davomida o'sishi) qo'llaniladi. Xalq maqollarida esa ko'pincha chinordan insonga xos xususiyatlarni ifodalash uchun foydalaniladi: "Chinor bo'y bermas, odam – so'z", "Chinorning ko'kka intilgani – ildizi mustahkamligidan" kabi.

O'zbek adabiyoti tarixiga nazar tashlar ekanmiz, chinor obrazining eng qadimgi namunalari xalq og'zaki ijodidan topishimiz mumkin. Keyinchalik bu an'ana yozma adabiyotda ham davom ettirildi. Masalan, Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab, Furqat, Muqimiy kabi ijodkorlar o'z asarlarida chinorning turli xususiyatlarini mohirona talqin etganlar. Bunda chinorning ham aniq, ham majoziy sifatleri uyg'unlashgan holda qo'llanilgan.

XX asr o'zbek adabiyotida chinor obraziga murojaat yanada kuchaydi. Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon kabi adiblar ijodida bu obraz milliylik va xalqchilik g'oyalari bilan uyg'unlashdi. Keyingi davr adabiyotida ham chinor o'zining ramziy qudratini saqlab qoldi. Jumladan, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Omon Matjon kabi ijodkorlar she'riyatida chinor milliy o'zlikni anglash, Vatanga muhabbat tuyg'ularining yorqin ifodasiga aylandi.

O'zbek adabiyotida chinor obrazining bunday faol va samarador qo'llanilishi, boy tarixga ega ekanligi tasodifiy emas. Chinor xalqimiz ongida azaldan muqaddas daraxt sifatida talqin qilingan, uning milliy ruhiyatimizga yaqinligi, milliy qadriyatlarimizning o'ziga xos ko'zgusi ekanligi adabiyotda ham o'z aksini topgan. Shu bois, atoqli adabiyotshunos Izzat Sultonning "Adabiyot – millat ko'zgusi" degan mashhur fikri chinor obrazining talqini misolida ham o'z tasdig'ini topadi.

O'zbek adabiyotida chinor obrazining qo'llanilishi janr xususiyatlariga ko'ra ham farqlanadi. She'riy asarlarda chinor ko'proq ramziy ma'nolarda kelsa, nasriy asarlarda uning real tasviri ham keng o'rin egallaydi.

Lirik asarlarda chinor ko'pincha mavhum tushunchalar – umr, vatan, milliy qadriyatlar kabi g'oyalarni ifodalash uchun xizmat qiladi. Bu esa she'riy asarlardagi chinor obraziga bir qadar umumlashma va ramziylik bag'ishlaydi. Lirik qahramon o'z his-tuyg'ularini, kechinmalarini chinor orqali ifodalaydi. Natijada chinor o'quvchi ongida turli assotsiatsiyalar uyg'otadi.

Nasriy asarlarda, xususan romanlarda esa chinor ko'proq aniq tasvirlar, muayyan syujet vaziyatlari bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Masalan, personajlarning chinor soyasida suhbatlashuvi, chinor atrofidagi voqealar tasviri kabi epizodlar orqali chinor syujetning ajralmas qismiga aylanadi. Bu esa epik asarlardagi chinor obrazini lirik asarlardagidan farqlantiradi.

Shu bilan birga, folkloriy asarlarda ham chinorning o'ziga xos talqini mavjud. Xalq og'zaki ijodida chinorning ayrim xususiyatlari (masalan, soyasining qalinligi, tanasining

mustahkamligi) ko'proq realizmga yaqin holda tasvirlanadi. O'zbek adabiyoti tarixida chinor obrazining eng qadimgi namunalarini xalq og'zaki ijodidan topish mumkin. Keyinchalik bu an'ana yozma adabiyotda ham davom ettirildi. Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab kabi ijodkorlar chinorning turli xususiyatlarini mohirona talqin etganlar. XX asr o'zbek adabiyotida chinor obraziga murojaat yanada kuchaydi. Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon ijodida bu obraz milliylik va xalqchillik g'oyalari bilan uyg'unlashdi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida ham chinor o'zining ramziy qudratini saqlab qoldi. Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Omon Matjon she'riyatida chinor milliy o'zlikni anglash, Vatanga muhabbat tuyg'ularining yorqin ifodasiga aylandi. Bu esa chinor obrazining o'zbek adabiyoti uchun doimiy va yangilanib boruvchi hodisa ekanligini ko'rsatadi.

O'zbek adabiyotida chinor obrazining talqini ijodkorlarning davr va jamiyatga munosabatini ham aks ettiradi. Masalan, XX asr boshlarida chinor ko'proq milliy uyg'onish, ma'rifat ramzi sifatida talqin etilgan bo'lsa, sovet davrida u ba'zan sinfiy kurash g'oyalari ifodalash uchun ham qo'llanilgan. Mustaqillik yillarida esa chinor milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash kabi g'oyalarni ifoda etishga xizmat qildi.

Chinor obrazining qo'llanilishida ijodkorlarning individual uslubi ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, Abdulla Oripov she'riyatida chinor ko'pincha falsafiy mushohada predmeti bo'lsa, Erkin Vohidov ijodida u ko'proq vatanparvarlik tuyg'ularini ifodalash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Tog'ay Murod nasrida esa chinor qishloq hayoti, dehqonchilik an'alarining ramziy ifodasi sifatida gavdalanadi.

Chinor obrazi o'zbek adabiyotida nafaqat milliy, balki umuminsoniy qadriyatlarni ifodalash uchun ham xizmat qiladi. U insoniylik, ezgulik, mehr-oqibat kabi tushunchalarni mujassamlashtiradi. Shu jihatdan chinor obrazi o'zbek adabiyotini jahon adabiyoti bilan bog'lovchi ko'prik vazifasini ham o'taydi. Zamonaviy o'zbek adabiyotida chinor obrazi ekologik muammolar, tabiatni asrash mavzusi bilan ham bog'lanmoqda. Bu esa chinor obrazining yangi ma'no qirralari bilan boyishiga olib kelmoqda. Masalan, ayrim shoirlar asarlarida chinorning kesib tashlanishi tabiatga yetkazilayotgan zarar ramzi sifatida talqin etilmoqda.

Chinor obrazining o'zbek adabiyotidagi talqini adabiy an'analar va novatorlik masalasini ham ko'taradi. Bir tomondan, chinor obrazi mumtoz adabiyot an'alarini davom ettirsa, boshqa tomondan, zamonaviy ijodkorlar uni yangicha mazmun va shaklda talqin etmoqdalar. Bu esa o'zbek adabiyotining uzluksiz rivojlanib borayotganini ko'rsatadi. O'zbek adabiyotidagi chinor obrazi tahlili adabiy aloqalar masalasini ham yoritishga yordam beradi. Chunki chinor fors-tojik, turk adabiyotlarida ham keng qo'llanilgan obraz hisoblanadi. Shu ma'noda, chinor obrazi orqali turli xalqlar adabiyotidagi o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash mumkin.

Shunday qilib, o'zbek adabiyotidagi chinor obrazi xalqimizning asrlar davomidagi orzu-umidlari, milliy o'zligimiz, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarimizning yorqin badiiy ifodasi, desak yanglishmaymiz. Bu obraz turli davr va janrlarda o'zgacha talqin va xususiyatlarga ega bo'lsa-da, barchasi milliy ruhiyatimiz bilan chambarchas bog'liq. Chinor obrazining qo'llanilishi milliy adabiyotimiz tarixini, xalqimizning ma'naviy komillik sari intilishlarini o'rganish va anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu ma'noda, o'zbek adiblari va shoirlari yaratgan chinor bilan bog'liq asarlar milliy adabiyotimiz xazinasining nodir durdonalari sirasiga kiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, chinor obrazi o'zbek adabiyotida ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, xalq og'zaki ijodidan to zamonaviy adabiyotgacha kuzatiladi. Dastlab umr va hayot ramzi sifatida qo'llangan bu obraz keyinchalik yanada keng qamrov va teran mazmun kasb etdi. Xususan, mumtoz adabiyotda chinor falsafiy-irfoniy talqinlar uchun asos bo'lsa, zamonaviy adabiyotda milliylik, xalqchillik, Vatanga muhabbat kabi tuyg'ularni ifodalash vositasiga aylandi.

Shu ma'noda, chinor obrazi o'zbek adabiyoti uchun doimiy va yangilanib boruvchi hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Uning qo'llanilishi ijodkorlar dunyoqarashi, badiiy-estetik prinsiplarining o'zgarishini ham aks ettiradi. Chinor obrazining tadqiqi o'zbek adabiyotining g'oyaviy-mavzuviy xususiyatlarini, badiiy takomilini, xalq ma'naviyati, qadriyatlari bilan

aloqadorligini yanada teranroq anglash imkonini beradi. Zero, adabiyotdagi chinor – bu xalqning o'tmishi, buguni va kelajagining ramzidir.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ahmedova S. Abdulla Oripov she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. – Toshkent: Muharrir, 2020. – 144 b.
2. Haqqulov I. O'zbek ramziy-afsonaviy obrazlari. – Toshkent: Fan, 1988. – 184 b.
3. Hayitmetov A. Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari. – Toshkent: Fan, 1959. – 408 b.
4. Jabborov N. Obraz va xarakter. – Toshkent: Fan, 1994. – 100 b.
5. Jo'raev M. O'zbek xalq lirikasi. – Toshkent: Fan, 1990. – 120 b.
6. Karimov B. Adabiyotshunoslik metodologiyasi. – Toshkent: Muharrir, 2018. – 192 b.
7. Murod T. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: Sharq, 1994. – 464 b.
8. Muxtorov A. (1969). Chinor. Toshkent: Yosh gvardiya nashriyoti.
9. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: Sharq, 2007. – 352 b.
10. Olimov S. Navoiy o'zining badiiy olami haqida. - Toshkent: Fan, 1991. – 112 b.
11. Valixo'jaev B. Mumtoz adabiyotda ramziylik. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2011. – 172 b.
12. Vohidov E. Saylanma. – Toshkent: O'zbekiston, 2018. – 432 b.
13. Yusupova D. Usmon Azimning she'riyatida tabiat tasviri // O'zbek tili va adabiyoti. – 2019. – № 4. – B.45-52.
14. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akadernashr, 2018. – 480 b.
15. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Xalq merosi, 2004. – 224 b.
16. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Sharq, 2004. – 640 b.
17. Sarimsaqov B. O'zbek marosim folklori. – Toshkent: Fan, 1986. – 216 b.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).